

Comparative Study of the Concept of Empathy from the Perspective of Psychology and Islamic Foundation

ARTICLE INFO

Article Type

Analytical Review

Authors

Yarigoli B.¹ PhD,
Bahadorikhosroshahi J.* PhD

How to cite this article

Yarigoli B, Bahadorikhosroshahi J. Comparative Study of the Concept of Empathy from the Perspective of Psychology and Islamic Foundation. *Islamic Life Style Centered on Health*. 2018;2(3):155-163.

ABSTRACT

Introduction Empathy is one of the important emotional abilities that begins with signs and symptoms from early childhood and plays an essential role in social life. The present descriptive-analytic study was carried out by reviewing the Holy Quran text and authentic Shia sources of hadiths, various books, and articles from Islamic scholars and contemporary scientists and psychologists to express the concept of empathy in Islam and psychology, as well as to explain the common and different components of empathy in the perspective of psychology and Islamic foundations. The aim of this study was to compare the empathy from the perspective of psychology and Islamic foundations.

Conclusion In Islamic foundations, good deeds, cooperation, collaboration, justice, and fairness are emphasized, which has the closest meaning to the concept of empathy from the psychological point of view. In psychology, empathy is meant as the ability to understand the causes of the reactions of others in different situations, which enhances social relationships and leads to positive relationships with others. In Islamic foundations, cooperation, communication, and good deeds are close to concept of empathy. Islamic psychology is the field of exploration, the rational-experimental efforts in the light of the guidance and enlightenment of the pure teachings of the divine, in order to identify the psychological clear and hidden facts and phenomena. In the ways of development of empathy from the perspective of psychology and Islamic foundations, there are common components, and in different areas there are different ways in the development of empathy. In the light of Islamic teachings, we can achieve more growth and flourishing in this field.

Keywords Empathy; Islam; Psychology

CITATION LINKS

[1] Assess the psychometric properties of empathy ... [2] Developing empathy in nursing students ... [3] A comparison of theory of mind and empathy ... [4] Development of the Adolescent Measure ... [5] Avoiding the ask: A field experiment ... [6] Associations of trait and ability emotional intelligence with performance on Theory of Mind tasks in an ... [7] Determine the role of empathy and Islamic ... [8] Empathy-related responding in ... [9] Examining the relationship between ... [10] The relationship between self-esteem ... [11] The relationship between religious ... [12] The relationship between computer ... [13] Ghurar al-Hikam wa Durar ... [14] Al-khesal [15] psychological principles of effective communication ... [16] Humanistic curriculum and [17] Understanding the ... [18] Investigating the role of social capital ... [19] The role of perceived parenting styles and borderline personality disorder in cyberbullying: Role mediator of ... [20] Empathy versus personal distress: Recent ... [21] Development of self and empathy in early infancy: Implications for ... [22] Enhancing empathy instruction using a ... [23] Empathy: Its ultimate and ... [24] These things called empathy: Eight related ... [25] Sympathy, simulation and the impartial ... [26] The neuronal basis and ontogeny of empathy ... [27] Empathy and moral development: Implications ... [28] The distinction between sympathy and empathy ... [29] Neuronal correlates of theory of mind and empathy ... [30] Empathy, mind, and ... [31] Children's understanding of the modal expression of speaker certainty and uncertainty and its relation to the ... [32] The sufficient ... [33] Body health during ... [34] Validity-Verbal Cash Based on Ethan Kelberg's View on The "Taqiyah From Imam Ali Shiite ... [35] The basic text of the Allameh Majlesi in the selection of the narrations and the hadiths of the Bihar al-Anwar with ... [36] Effectiveness of empathy through Storytelling on oppositional defiance disorder ... [37] Survey of Islamic lifestyle relationship with empathy ... [38] Attraction and repulsion ...

*Education Department, Education & Psychology Faculty, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran

¹Education Department, Education & Psychology Faculty, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran

Correspondence

Address: Azarbaijan Shahid Madani University, Maragheh, 35 Kilometer of Tabriz Road, East Azerbaijan Province, Iran. Postal Code: 5375171379

Phone: +98 (41) 33413898

Fax: -

jafar.b2010@yahoo.com

Article History

Received: July 27, 2018

Accepted: August 11, 2018

ePublished: September 8, 2018

بررسی تطبیقی مفهوم همدلی از منظر روان‌شناسی و مبانی اسلامی

بهبود یاری‌قلی PhD

گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران

جعفر بهادری خسروشاهی PhD*

گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران

چکیده

مقدمه: همدلی یکی از توانایی‌های هیجانی مهم است که نشانه‌ها و نمودهای آن از اوایل کودکی آغاز می‌شود و نقش اساسی در زندگی اجتماعی دارد. مطالعه تحلیلی-توصیفی حاضر با بررسی متون قرآن مجید و منابع حدیث معتبر شیعه، کتاب‌ها و مقاله‌های مختلف از اندیشمندان اسلامی و نیز دانشمندان و روان‌شناسان معاصر انجام شد تا به تبیین مفهوم همدلی در نگاه اسلام و روان‌شناسی بپردازد و با دقت فراوان بر این تلاش بود تا مولفه‌های مشترک و افتراقی میان همدلی در نگاه اسلام و روان‌شناسان را بیان نماید. بنابراین بر این اساس، هدف پژوهش حاضر بررسی تطبیقی مفهوم همدلی از منظر روان‌شناسی و مبانی اسلامی بود.

نتیجه‌گیری: در مبانی اسلامی بر عمل خیر، تعاون، همکاری، عدل و انصاف تأکید می‌شود که نزدیک‌ترین معنا را با مفهوم همدلی از دیدگاه روان‌شناسی دارد. در روان‌شناسی، همدلی به‌عنوان توانایی درک علت و واکنش‌های دیگران در موقعیت‌های مختلف معنی می‌شود که روابط اجتماعی را بهبود می‌بخشد و باعث ارتباطات مثبت یا دیگران می‌شود. در مبانی اسلامی نیز از همکاری، ارتباط و عمل خیر با دیگران به‌عنوان مفهوم نزدیک به همدلی یاد می‌شود. روان‌شناسی اسلامی، عرصه کاوش‌ها، کوشش‌های متعادل عقلانی-تجربی در پرتوی راهنمایی‌ها و روشنگری‌های تعالیم ناب وحیانی به‌منظور شناسایی حقایق و پدیده‌های پیدا و نهان روان‌شناختی است. در راهکارهای پرورش همدلی از منظر اسلام و روان‌شناسی مولفه‌های مشترکی وجود دارد و در برخی زمینه‌ها راهکارهای متفاوتی در رشد و پرورش همدلی مشاهده می‌شود. در پرتوی تعالیم اسلامی می‌توان به رشد و شکوفایی و بالندگی بیشتر در این حوزه دست یافت.

کلیدواژه‌ها: همدلی، اسلام، روان‌شناسی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۵/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۵/۲۰

* نویسنده مسئول: jafar.b2010@yahoo.com

مقدمه

همدلی یکی از توانایی‌های هیجانی مهم است که نشانه‌ها و نمودهای آن از اوایل کودکی آغاز می‌شود و نقش اساسی در زندگی اجتماعی دارد^[1]. همدلی بُعدی اجتماعی-عاطفی است که بر مبنای روابط و تعاملات بین‌فردی شکل می‌گیرد. برای اجتماعی‌بودن مطلوب، توانایی درک افکار و اعمال دیگران به‌تنهایی کافی نیست، بلکه باید با آنچه دیگران احساس می‌کنند یا به عبارتی دیگر با تعاملات و هیجان‌هایی که آنها بروز می‌دهند، همساز و همدل شد. بنابراین همدلی‌کردن به‌معنی درک‌نمودن، مشارکت‌کردن و خلق یک فضای درونی برای پذیرش شخص دیگر و القای حس درک‌شدن و تنهانبودن در وی است^[2]. لیبیز اصطلاح همدلی را برای اولین بار در اوایل قرن بیستم در پژوهش‌های روان‌شناسی به کار برده است. همدلی به‌عنوان توانایی عاطفی برای تجربه هیجان‌های دیگران یا توانایی شناختی برای فهم هیجان‌های اشخاص دیگر تعریف شده است^[3]. محققان در مطالعات اولیه خود روی همدلی عمدتاً بر ماهیت عاطفی آن، تأکید و آن را به‌عنوان پاسخ‌های هیجانی مشاهده‌شده به هیجان درک‌شده دیگران تعریف کرده‌اند^[4]. بنابراین همدلی ویژگی مهمی است که از آسیب‌رساندن به افراد دیگر جلوگیری می‌کند و نیز عاملی برای انجام رفتارهای

اجتماعی است که وحدت گروهی را به‌همراه دارد^[5] و سرچشمه بسیاری از رفتارهای نوع‌دوستانه بوده و از مهم‌ترین مولفه‌هایی است که تعیین‌کننده رفتارهای حمایتی و کمک‌کننده نسبت به دیگران است^[6].

همدلی مفهومی است که به‌عنوان نگرانی برای دیگری براساس دریافت و فهم وضعیت یا شرایط عاطفی وی تعریف می‌شود. این گونه رفتارهای جامعه‌یاری ممکن است تنها بعد از یادگیری موفقیت‌آمیز خودکنترلی انجام گیرد^[7]. همدلی را می‌توان به‌عنوان تعاملی بین هر دو فرد در نظر گرفت که یکی احساسات دیگری را تجربه می‌کند و در آن شریک می‌شود. با این حال، اشتراک احساسات برای فراخواندن همدلی کافی نیست. بسیاری از پژوهشگران، همدلی را یک هیجان اجتماعی معطوف به دیگری قلمداد می‌کنند. موقعیت‌های اجتماعی و هیجانی که همدلی را فرا می‌خوانند، می‌توانند بسته به احساسات تجربه‌شده توسط مشاهده‌گر و رابطه هدف با مشاهده‌گر نسبتاً پیچیده شوند^[8].

همدلی یکی از مولفه‌های اصلی و نیروی انگیزشی رفتارهای اجتماعی در روابط بین‌فردی است و در دریافت تأثیر رفتار شخص بر دیگران و درک رفتار آنها در شرایط متفاوت نقش دارد. عناصر همدلی عبارت از پاسخ اثرگذار بر دیگران، توانایی شناختی دیدن دنیا از نگاه دیگری و تنظیم شناختی هیجان است^[9]. فی‌شباخ نیز همدلی را براساس دو جزء عاطفی شامل توانایی در شناسایی و نام‌گذاری حالات دیگران و یک جزء دیگر شامل توانایی نشان‌دادن پاسخ عاطفی تحلیل می‌کند. به‌رغم تفاوت در تعریف‌های همدلی، این اعتقاد کلی وجود دارد که زنان در مقایسه با مردان بیشتر همدلی می‌کنند. پژوهش‌ها نمره‌های بالاتری را برای دختران در همدلی عاطفی و شناختی در مقایسه با پسران نشان داده‌اند. طبق برخی مطالعات، زنان دوبرابر مردان از احساس همدلی بهره‌مند هستند. زنان یا به‌سبب تفاوت‌های ژنتیکی یا به‌علت تفاوت‌های فرهنگی بیشتر از مردان همدلی نشان می‌دهند^[10]. افرادی که همدلی بیشتر و قوی‌تری دارند، به امور دیگران حساس‌تر هستند و به‌صورت عاطفی به آنها پاسخ می‌دهند و به‌طور کلی بهترین و بیشترین کمک را فراهم می‌آورند. مشخصه عاطفی و روانی همدلی، آگاهی از افکار، احساسات و حالات ذهنی دیگران بوده که زمینه‌ساز همانندسازی افراد با یکدیگر در عرصه‌های مختلف اجتماعی است^[11].

با توجه به اسلامی‌بودن جامعه ایرانی و لزوم رعایت اصول اخلاقی به‌ویژه در روابط با دیگران که مورد تأکید آیات قرآن مجید است، اهمیت همدلی در زندگی شخصی و اجتماعی مشخص می‌شود. بررسی آیات قرآنی نشان‌دهنده تأکید بر همدلی است. از نظر اسلام، بخش مهمی از نیازهای اساسی انسان، نیازهای عاطفی است که با اولین مولفه رفتار حمایتی یعنی همدلی ارتباط دارد. بسیاری از اختلال‌ها و نارسی‌های شخصیتی، خلّقی و رفتاری در بی‌توجهی به این نیاز اساسی و کمبود آن ریشه دارد. همه انسان‌ها نیاز به محبت، عاطفه و توجه دیگران دارند و همچنین برای پرورش کمالات انسانی در خود نیازمند هستند که به دیگران محبت کنند و دیگران را از عاطفه و توجه خویش بهره‌مند سازند^[12].

اسلام توجه ویژه‌ای به روابط اجتماعی دارد و در قالب معیارهای الهی به پرورش روح جمعی می‌پردازد و جامعه را به سوی تقوا، نوع‌دوستی، اتحاد و همدلی دعوت می‌کند. قرآن به‌عنوان اولین و مهم‌ترین منبع برای دریافت آموزه‌های دینی، نقش برجسته‌ای برای همدلی قابل است و می‌فرماید: "و همگی به ریسمان خدا چنگ زبید و پراکنده نشوید و نعمت خدا را بر خود یاد کنید، آن گاه

خدا پیروز و حکیم است." همچنین در سوره توبه، آیه ۱۲۸ فرموده است: "هر آینه پیامبری از خود شما بر شما مبعوث شد، هر آنچه شما را رنج می‌دهد بر او نیز گران می‌آید، سخت به شما دل بسته است و با مومنان رؤف و مهربان است" که همه اینها نشان‌دهنده توجه و اهمیت قرآن و اسلام به مفهوم همدلی است.

یکی از امتیازات اسلام بر سایر ادیان و مکاتب این است که به علاقه، محبت و همبستگی بین انسان‌ها اهمیت زیادی داده و سعی نموده است تا بین آنان رابطه عاطفی قوی برقرار کند و زندگی و برخورد آنها توأم با مهر و عطوفت متقابل باشد. شاید یکی از حکمت‌های مهمی که همه انسان‌ها از یک پدر و مادر متولد شده‌اند همین باشد که انسان‌ها نسبت به همدیگر احساس یگانگی، خویشاوندی و برادری نمایند. وقتی در دستورات و قوانین اسلام دقت شود، آنچه که وجودش سبب ازدیاد محبت و علاقه بین اقشار مختلف مردم بوده و هست، اسلام آن را به صورت واجب یا مستحب سفارش کرده و در مورد آن تاکید نموده، مانند برخورد خوب با انسان‌ها، نیکی به پدر و مادر، نیکی به فرزندان، برآوردن نیازهای مردم و یاری آنها، معاشرت خوب با همسایگان، ضعیفان، بی‌سرپرستان و یتیمان و غیره، و آنچه را که موجب جدایی و ازبین‌رفتن علاقه و ایجاد کینه و بدبینی می‌شود، نهی کرده و مردم را از نزدیک شدن به آنها شدیداً برحذر داشته، مانند تهمت، غیبت، دروغ‌گویی، سخن‌چینی، نفاق و غیره. نقش محبت و علاقه انسان‌ها به همدیگر چیزی نیست که قابل انکار باشد، حتی بعضی دانشمندان معتقد بوده‌اند که تنها راه اصلاح جامعه و سعادت بشر، ایجاد محبت و علاقه شدید بین انسان‌هاست، در حدی که باعث شود کسی به دیگری ستم روا ندارد^[17]. از طرفی روان‌شناسی معتقد بوده است که مهارت همدلی یعنی این که فرد بتواند زندگی دیگران را حتی زمانی که در آن شرایط قرار ندارد، درک کند تا بتواند انسان‌های دیگر را وقتی با او بسیار متفاوت هستند، بپذیرد و به آنها احترام بگذارد. همدلی روابط اجتماعی را بهبود می‌بخشد و به ایجاد رفتارهای حمایت‌کننده و پذیرنده نسبت به انسان‌های دیگر منجر می‌شود، دوستی‌ها و ارتباطات را تقویت می‌نماید و باعث می‌شود تا سطح آگاهی‌های اجتماعی در جامعه افزایش پیدا کند^[18].

به هر حال مطالعه همدلی در روان‌شناسی و اسلام نشان داده است که هر کدام از جنبه‌های مختلف به همدلی پرداخته و نشان داده‌اند که همدلی یکی از متغیرهای مهم برای شناسایی و پاسخ‌دهی به حالات ذهنی دیگران، یک توانایی شناختی برای درک صحیح از رفتار دیگران و ظرفیتی برای قرارگیری در جایگاه دیگری است، لذا مطالعه همدلی از اهمیت اساسی برخوردار است. همچنین همدلی سازه‌ای بین‌فردی بوده و کشش آن به سمت پیوند با دیگری است که کمتر به بررسی آن پرداخته شده است. از سویی مطالب بسیاری در متون دینی اسلامی در باب همدلی وجود دارد که شاید تنها تفاوت عناوین این مطالب باعث غفلت و عدم تعمق شایسته و کافی در مورد آنها شده است، لذا در این پژوهش سعی شد تا مفهوم همدلی از منظر روان‌شناسی و اسلام مورد بررسی قرار گیرد تا از دستاوردهای بی‌بدیل آن در بهبود کیفیت زندگی استفاده شود. بنابر مطالب ذکرشده، هدف پژوهش حاضر بررسی تطبیقی مفهوم همدلی از منظر روان‌شناسی و مبانی اسلامی بود.

مطالعه تحلیلی- توصیفی حاضر با بررسی متون قرآن مجید و منابع حدیث معتبر شیعه، کتاب‌ها و مقاله‌های مختلف از اندیشمندان اسلامی و نیز دانشمندان و روان‌شناسان معاصر انجام شد تا به تبیین مفهوم همدلی در نگاه اسلام و روان‌شناسی بپردازد

که دشمنان [یکدیگر] بودید، پس میان دل‌های شما الفت انداخت تا به لطف او برادران هم شدید و بر کنار پرتگاه آتش بودید که شما را از آن رهانید. این گونه، خداوند نشانه‌های خود را برای شما روشن می‌کند، باشد که شما راه یابید" (آل عمران، ۱۰۳).

همچنین در آموزه‌های اسلامی توجه به همدلی، گاهی به صورت مستقل و یگانه مطرح شده به طوری که امام علی^(ع) فرموده است: "بهترین احسان، همدلی با برادران ایمانی است"^[13]. امام صادق^(ع) نیز فرموده است: "با همدلی و یاری برادران ایمانی‌تان به خدا نزدیک شوید"^[14] و "دو خصلت است که در هر که نباشد، از او دوری کن، دوری کن، دوری کن! عرض شد: آن دو چیست؟ فرمود: نماز به وقت، مواظبت کردن بر آن و همدلی (و یاری برادران)"^[14]. به گفته حضرت علی^(ع) "جوانمردی یعنی عدالت در حکومت و گذشت کردن با وجود توانایی بر انتقام و همدلی در معاشرت (با همدلی و یاری در دشواری)"^[14]. براساس این آیات و روایات، همدلی و الفت میان مردمان و مومنان، نعمت ارزشمند الهی بوده است که نباید مورد غفلت قرار گیرد. زیرا دشمنی‌ها را می‌زاید و برادری را تقویت می‌کند، مسلمانان را از پرتگاه آتش نجات می‌دهد و موجب هدایت آنها می‌شود.

فرهنگ اسلامی از طریق ارایه نگرش‌ها و بینش‌های مثبت نسبت به رفتار حمایتی و بینش‌های منفی نسبت به بی‌اعتنایی به گرفتاری‌های دیگران و عدم کمک به نیازمندان از یک سو و از طریق برانگیختگی عاطفی، بالابردن حساسیت‌ها و تهییج روانی از سوی دیگر می‌کوشد تا افراد را از نظر شخصیتی، به گونه‌ای تربیت کند که با دیگران همدلی داشته باشند. به هر حال در منابع اسلامی موارد بسیاری وجود دارد که به طور مستقیم یا غیرمستقیم، موضوع رفتار حمایتی را مورد توجه قرار داده‌اند. موارد رسیدگی به حال ایتمام، توصیه به مردان در مورد توجه به همسران خود، عیادت بیماران، توجه خاص به فرزندان دختر، رسیدگی به حال غریب‌ها و از وطن دورافتاده‌ها و توجه خاص به سالمندان به خصوص والدین و خویشاوندان در منابع اسلامی به طور گسترده مورد توجه قرار گرفته است^[10].

در جوامع کوچک گذشته، انسان‌ها برای حل مشکلات خود در یک محدوده خانواده و قبیله و مانند آنها با هم همدلی می‌کردند و مشکلات را به کمک یکدیگر حل می‌کردند. خانواده‌های همسایه، خویشان، دوستان و اهالی محله و مسجد نقش اساسی را در همدلی، همدردی و پاسخگویی به احساسات و عواطف ایفا می‌کردند و نقش مهمی داشتند^[15]. هر گاه مصیبتی خاص یا عام از جمله مرگ خویشان در حوادثی مانند زلزله، سیل، جنگ و مانند آنها اتفاق می‌افتاد، انسان‌ها باید با یکدیگر همدردی و همدلی می‌کردند. این همدلی با حضور مستقیم و حتی کمک‌های مادی فراتر از عاطفی انجام می‌شد. امروزه به یک معنا همدلی از محدوده‌ها و محدودیت‌ها خارج شده است و به سبب ابزارها و وسایل ارتباطی از قبیل تلفن، رادیو، تلویزیون و ماهواره، مردم یک کشور و حتی جهان به سرعت از حال و وضع هموطنان خود و دیگران در مناطق دیگر با خبر می‌شوند و شرایط به گونه‌ای شده است که هر کس می‌تواند به اندازه توان خود به افراد مصیبت‌زده از نظر عاطفی، کلامی و حتی مادی کمک کند، بنابراین توجه به همدلی از اهمیت بسزایی برخوردار است^[16]. در این راستا خداوند متعال در سوره توبه، آیه ۷ فرموده است: "مردان مومن و زنان مومن دوستان یکدیگر هستند، به نیکی فرمان می‌دهند و از ناشایست باز می‌دارند، نماز می‌گزارند و زکات می‌دهند و از خدا و پیامبرش فرمان برداری می‌کنند، خدا اینان را رحمت خواهد کرد و

مفهوم اول: شناخت حالت‌های درونی دیگران شامل افکار و احساس‌ها

برخی متخصصان بالینی و پژوهشگران، شناخت حالت درونی دیگران را همدلی^[23] و برخی دیگر از پژوهشگران، این دانش را "همدلی شناختی" یا "دقت همدلانه" نامیده‌اند. گاهی اوقات اطمینان‌یافتن از آنچه دیگری بدان می‌اندیشد یا از این که دیگری چه احساسی دارد، ممکن است دشوار باشد، به خصوص زمانی که سرخ‌های محدودی وجود داشته باشد^[24].

مفهوم دوم: اقتباس وضعیت بدنی فرد مورد مشاهده یا هماهنگ‌شدن با پاسخ‌های عصبی او

اقتباس وضعیت بدنی یا بیانی فرد مشاهده‌شده تعریفی بوده که در بسیاری از فرهنگ‌های لغت از همدلی ارایه شده است. فیلسوفی با نام گوردون از این حالت به نام "همدلی چهره‌ای" یاد می‌کند^[25]. روان‌شناسان، اقتباس وضعیت بدنی شخص دیگر را "همرنگی حرکتی" یا "تقلید" می‌نامند. پرستون و دی‌وال نظریه یکپارچه‌ای در مورد همدلی دارند. آنها به جای تقلید حرکتی بر تقلید تجسم‌های عصبی تاکید داشته‌اند. نظریه این دانشمندان مبتنی بر مدل ادراک-عمل است. براساس این مدل، ادراک فرد در موقعیتی مفروض به‌طور خودکار باعث می‌شود تا شخص، خود را با حالت عصبی فرد مشاهده‌شده مطابقت دهد. زیرا چرخه‌های عصبی ادراک و عمل تا حدودی با هم مشترک هستند. شخص، در نتیجه این مطابقت و تجسم عصبی که لزوماً باعث فعالیت حرکتی یا آگاهی مشابه نمی‌شود، می‌تواند آنچه را که دیگری حس می‌کند، احساس کند و در نتیجه حالت درونی آن فرد را بفهمد^[23].

به نظر می‌رسد این ادعا که مطابقت پاسخ عصبی یا هم‌رنگی حرکتی، منبع منحصر به فرد همه احساس‌های همدلانه است، بیش‌انگاری نقش این فرآیندها به‌خصوص در انسان باشد. تجسم عصبی ادراکی حتی اگر مطابقت داشته باشد، همیشه و به‌طور خودکار منجر به احساس نمی‌شود. در سطح حرکتی نه انسان و نه سایر گونه‌ها، همه اعمال دیگران را تقلید نمی‌کنند. همه کسانی که یک بندباز را در حال تلاش برای برقراری تعادل روی طناب بندبازی مشاهده می‌کنند، احساس تنیدگی و پیچ‌وتاب می‌نمایند و مقاومت در برابر این تجربه آشنا دشوار است. اما ممکن است شخصی را ببینیم که در حال مرتب‌کردن کاغذهایش است و در ما میلی برای تقلید این عمل او ایجاد نشود. چیزی بیش از هم‌رنگی خودبه‌خودی باید وجود داشته باشد تا اعمالی که باید تقلید شوند و آنهایی که نباید تقلید شوند، انتخاب شوند. افزون بر این، ثابت شده که تقلید ممکن است به آن اندازه که پنداشته می‌شود، واکنشی و خودکار نباشد^[24].

مفهوم سوم: احساس کردن احساس دیگری

تعریف رایج دیگری که در فرهنگ لغت در مورد همدلی دیده می‌شود، احساس کردن هیجانی است که دیگری احساس می‌کند. این تعریف توسط برخی فیلسوفان، برخی دانشمندان علوم اعصاب^[26] و برخی از روان‌شناسان^[23] نیز مورد استفاده قرار گرفته است. اغلب کسانی که از این تعریف استفاده می‌کنند، آن را بدین صورت محدود می‌کنند که لازم نیست همدلی‌کننده، دقیقاً همان هیجان فرد مشاهده‌شده را احساس کند و فقط کافی است هیجان آنها مشابه با آن هیجان باشد^[27]، اما روشن نیست که چه چیزی میزان مشابهت این هیجان‌ها را مشخص می‌کند. نکته کلیدی که در مورد این کاربرد همدلی وجود دارد، نه‌تنها مطابقت هیجان، بلکه "درک" هیجان است.

و با دقت فراوان بر این تلاش بود تا مولفه‌های مشترک و افتراقی میان همدلی در نگاه اسلام و روان‌شناسان را بیان نماید. بدین صورت که پس از شناسایی منابع و مآخذ مورد نیاز، اطلاعات لازم از این منابع اخذ و اطلاعات جمع‌آوری‌شده مورد تحلیل قرار گرفتند و پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات، ارزیابی و نتیجه‌گیری ارایه شد.

تعریف همدلی از دیدگاه روان‌شناسی

همدلی، مفهومی بنیادین در علوم روان‌شناختی است که روان‌شناسان شناختی و روان‌پویایی بر فرآیندهای روان‌شناختی آن متمرکز بوده‌اند و امروزه نیز به‌گونه‌ای فعال در علوم اعصاب مورد بررسی است^[19]. دانشمندان معاصر تعاریف متفاوتی برای اصطلاح همدلی پیشنهاد کرده‌اند. فیشباخ فرآیند همدلی را شامل سه بخش زیر می‌داند:

۱- توانایی تمایز و تشخیص حالات هیجانی دیگری

۲- توانایی دریافت دیدگاه دیگری

۳- فراخوانی پاسخ عاطفه مشابه

بسیاری از نویسندگان همین اجزا را در باب همدلی به کار می‌برند، اما برخی نیز بر نکات دیگری تاکید دارند. برای مثال، تعدادی به اهمیت تمایز میان خود و دیگری طی عمل پاسخ عاطفی اشاره می‌کنند، یعنی فرد بداند که "گوی" خود او برنده مدال شده است^[20]. برخی نیز مفهوم همدلی را گسترش داده‌اند و حرکات تقلیدشده‌ای که به دلیل مشاهده حرکت دیگری ایجاد می‌شوند را همدلی حرکتی می‌خوانند. در علوم اعصاب‌شناختی، همدلی را به دو بخش شناختی و عاطفی تقسیم کرده‌اند^[21]. همدلی شناختی شامل جزء اول و دوم مدل فیشباخ و همدلی عاطفی شامل جزء سوم آن است.

همدلی ممکن است تبدیل به همدردی به معنی نگران‌شدن برای دیگری به دلیل دریافت یا درک حالت هیجانی دیگری یا حتی درماندگی شخصی به معنی واکنش هیجانی آزارنده باشد که متمرکز بر خود فرد بوده است و به دلیل دریافت یا درک حالت هیجانی دیگری ایجاد می‌شود^[20]. همدلی به ما امکان می‌دهد تا احساس‌های دیگران را بفهمیم، رفتارشان را پیش‌بینی کنیم و هیجان‌هایی را تجربه کنیم که هیجان آنها برانگیخته است. همدلی در هیجان‌ها و ادراک‌هایی ظهور پیدا می‌کند که با کشش فرد به سمت احساس‌های خارجی تحریک شده‌اند. همدلی به ما امکان می‌دهد تا وارد قلمروی هیجانی دیگران شویم و فرصتی پدید می‌آورد تا لذت، رنج، هیجان‌ها و احساس‌های آنها را تجربه کنیم. همدلی دارای دو جزء اساسی زیر است:

۱- توانایی اسناد حالت‌های ذهنی به خود و دیگران که راه طبیعی درک عاملیت است.

۲- واکنش هیجانی که درک کردن حالت ذهنی دیگران است. از این نظر، همدلی همان چیزی است که "نظریه ذهن" معنا می‌دهد، اما در واقع، همدلی فراتر از این واژه رفته است و واکنش‌های عاطفی را نیز در بر می‌گیرد^[22].

مفاهیم مرتبط با همدلی

اصطلاح همدلی به‌طور متداول به بیش از نیم‌دوجین پدیده اطلاق می‌شود. این پدیده‌ها با یکدیگر مرتبط هستند، اما عناصر، ابعاد، رویه‌ها یا اجزای یک چیز به نام همدلی نیستند. هر یک از این پدیده‌ها حالت‌هایی روان‌شناختی هستند که به لحاظ مفهومی متفاوت و مستقل از یکدیگرند.

می‌کند. بدین ترتیب فرد استناددهنده به‌گونه‌ای نهانی و ناهشیار تلاش می‌کند تا فعالیت ذهنی فرد هدف را تقلید کند. رویکرد شبیه‌سازی با یافته‌هایی که در مورد نوروهای آینه‌ای در قشر حرکتی شکمی میمون‌ها به دست آمده است، حمایت شده‌اند. این نوروها زمانی که عملی خاص توسط خود میمون انجام می‌شود و نیز زمانی که همان عمل توسط میمون دیگری انجام می‌شود، فعال می‌شوند^[30]. اگر چه صحت نسبی این نظریه‌ها همچنان مورد بحث است، اما پژوهش‌های اخیر عصب‌زیست‌شناختی در باب همدلی، نظریه شبیه‌سازی را بیشتر تایید می‌کنند^[29].

همدلی و رفتارهای اجتماعی

همدلی به‌عنوان یک متغیر واسطه‌ای از اشکال مختلف رفتار اجتماعی محسوب می‌شود. محققان و نظریه‌پردازان مطرح می‌کنند که رفتارهای اجتماعی به‌وسیله مهارت‌های دیدگاه‌گیری کودک، میانجی‌گری می‌شود. مکانیزم تحولی که معمولاً برای این گرایش مبتنی بر سن در عمل اجتماعی استفاده می‌شود، مربوط به افزایش توانایی کودک برای در نظر گرفتن نقطه‌نظرات دیگران است. سؤال آن است که چرا این متغیر یعنی همدلی از عوامل تعیین‌کننده و مهم در نوع‌دوستی محسوب می‌شود. مهم‌ترین تحولی که در جریان رشد انسان رخ می‌دهد، انتقال از یک جهت‌گیری مبتنی بر خودمیان‌بینی در دوره کودکی به جهت‌گیری اجتماعی‌تر در دوره‌های بعدی رشد است. به‌علاوه، توانایی رعایت حال دیگران به نظر می‌رسد براساس توانایی تعبیر و تفسیر کردن نیازهای دیگران و وزن‌دادن به آنها در جهت‌گیری رفتاری و انگیزشی خود باشد. استعداد در نظر گرفتن، فهم و درک نقطه‌نظرات دیگران از زیرشرط‌های لازم برای اعمال نوع‌دوستانه محسوب می‌شود^[31].

اگر چه اکثر روان‌شناسان تحولی موافق بوده‌اند که رشد توانایی نقش‌گیری، محوری برای رشد رفتار اجتماعی است، اما همچنین موافق هستند که توانایی نقش‌گیری به‌تنهایی برای رشد بیشتر رفتارهای اجتماعی کافی نیست. بین توانایی پیش‌بینی اعمال یا تجارب دیگران (همدلی شناختی) با پیش‌بینی تجارب هیجانی افراد در موقعیت‌های دیگری (همدلی عاطفی) تفاوت وجود دارد. پاسخ‌های همدلانه، محور چندین نظریه مرتبط با رفتار اجتماعی است. طبق برخی از این نظریه‌ها پاسخ‌های عاطفی به‌عنوان واسطه‌های اولیه مداخلات اجتماعی در نظر گرفته می‌شود. اخیراً همدلی، محور یک سری مباحث در زمینه نوع‌دوستی - خودخواهی شده است. روان‌شناسان مطرح کرده‌اند که انگیزه برای اعمال ارادی شامل همه اعمالی بوده که قصد آن سودرساندن به دیگران و مبتنی بر اصول خودپرستی است. در فرضیه همدلی - نوع‌دوستی افرادی که برای دیگران مفید هستند، به این دلیل مفید هستند که در نهایت خودشان از آن نفع می‌گیرند و هیجان همدلانه آنها موجب انگیزه نوع‌دوستی می‌شود. انگیزه‌ای که هدف نهایی آن سودرساندن به خود نیست، بلکه سودرساندن به فردی بوده که در معرض همدلی قرار گرفته است، حتی اگر همدلی برای افرادی که رنج می‌برند، احتمالاً یک هیجان ناخوشایند و ناراحت‌کننده باشد. فرضیه همدلی - نوع‌دوستی مدعی است که همدلی موجب انگیزه‌های نوع‌دوستانه می‌شود. انگیزه‌هایی که هدف نهایی از آن کاهش رنج فرد نیازمند است. طبق فرضیه نوع‌دوستی - همدلی، اهمیت انگیزه نوع‌دوستانه از طریق همدلی ایجاد شده که خود ناشی از کنشی مستقیم از اهمیت هیجان همدلانه است. به همان اندازه که همدلی برای یک فرد نیازمند احساس می‌شود، به همان اندازه نیز انگیزه برای کاهش نیاز وجود دارد. کاهش نیاز یک فرد نیازمند که

مفهوم چهارم: حدس‌زدن یا تصورکردن خود در موقعیت فرد دیگر

تصورکردن خود در موقعیت فرد دیگر به‌صورت فرضی، حالت روان‌شناختی است که لیبیس از آن با واژه آلمانی *Einfühlung* یاد می‌کند و تیچنر اولین بار واژه انگلیسی *empathy*، همدلی را برای آن پیشنهاد می‌دهد. هر دو واژه به فرآیندی اشاره دارند که به موجب آن، یک نویسنده یا نقاش تصور می‌کند که اگر به‌جای یک شخص خاص یا یک شیء بی‌جان مثلاً یک درخت مرده در دامنه کوه باشد، چه حسی خواهد داشت. این تعریف اولیه همدلی به‌صورت تجسم زیبایی‌شناختی، اغلب در فرهنگ‌های لغت دیده می‌شود و همچنین در بحث‌های اخیری که درباره شبیه‌سازی انجام شده است، به‌عنوان جایگزینی برای نظریه در نظر گرفته می‌شود، اما چنین تصویری به‌ندرت در روان‌شناسی معاصر، معنای همدلی را می‌سازد. با این وجود، ویسپه این گونه تصورکردن را در تحلیلی که از همدلی و همدردی انجام داده، گنجانیده است و به آن "همدلی زیبایی‌شناختی" می‌گوید^[28].

مفهوم پنجم: تجسم‌کردن آنچه که دیگری، فکر یا احساس می‌کند

فرد به‌جای این که خود را در موقعیت دیگران تصور کند، می‌تواند تجسم کند که آن فرد چه فکر یا احساسی دارد. این تجسم‌کردن می‌تواند براساس آنچه که دیگری می‌گوید و انجام می‌دهد و نیز برداشتی باشد که فرد نسبت به شخصیت، ارزش‌ها و خواسته‌های آن فرد دارد. *استاتلند* این حالت را نوع خاصی از دیدگاه‌گیری به‌نام دیدگاه "او را تجسم کن" نامید که به‌طور کلی‌تر، دیدگاه "دیگری را تجسم کن" نامیده شده است^[24]. ویسپه تجسم این که دیگری چه احساسی دارد را "همدلی روان‌شناختی" نامید تا آن را از همدلی زیبایی‌شناختی که مربوط به مفهوم چهارم است متمایز سازد^[28].

نظریه‌های همدلی

مرکزیت هیجان در همدلی باعث می‌شود که این سازه از سایر بخش‌های شناخت اجتماعی متمایز باشد. از آنجایی که تعاریف گوناگونی از همدلی وجود دارد، دیدگاه‌های نظری متفاوتی نیز در تبیین چگونگی درک رفتار دیگران به رقابت پرداخته‌اند. دو رویکرد متفاوت وجود دارد که تلاش می‌کنند سازوکارهای شناختی که در خدمت این توانایی هستند را بیان کنند. نظریه نظریه و نظریه شبیه‌سازی علاوه بر نظریه ذهن برای تبیین همدلی به کار برده شده‌اند.

رویکرد نظریه نظریه: این رویکرد بیان می‌کند که ما از دانش خود که در غالب خاطره‌هاست، استفاده می‌کنیم تا موقعیت دیگران را درک کنیم^[29]. نظریه‌پردازان نظریه نظریه معتقد بوده‌اند که حالت‌های ذهنی که به دیگران اسناد داده می‌شوند، به‌صورت فرض‌های نظری و غیرقابل مشاهده، درک و برای تبیین یا پیش‌بینی رفتار، فراخوانی می‌شوند، چیزی که مشابه یک نظریه علمی است. براساس *نظر ولمن و وولی* و سایر طرفداران نظریه ذهن، این نوع پردازش، در عمل یک نظریه درباره "ذهن" است، زیرا باورها، امیال و سازه‌های نظری اصلی هستند که ما آنها را با استفاده از یک سری قوانین ترکیب می‌کنیم تا رفتارها، افکار و احساس‌های دیگران را پیش‌بینی و تبیین نماییم^[29].

رویکرد شبیه‌سازی: گلدمن معتقد بوده است که همدلی را می‌توان نوع خاصی از شبیه‌سازی دانست؛ یعنی جایی که حالت‌های مشاهده‌شده در فرد صرفاً هیجان‌ها هستند. رویکرد شبیه‌سازی بر رویکرد اول شخص تاکید می‌کند و بیان کرده است که شخص مشاهده‌گر، حالت‌های ذهنی دیگران را به‌وسیله ردیابی یا هم‌سازی این حالت‌ها با حالت‌های تشدیدشده خودش تجسم

در معرض همدلی بود. احتمالاً کمک‌کننده را قادر می‌سازد تا پادشاهی برای خود و اجتماع به دست آورد. همچنین موجب اجتناب از تنبیه خود، اجتماع و کاهش احساس درماندگی شخصی می‌شود. اساس فرضیه نوع‌دوستی- همدلی ادعا می‌کند که احساس همدلانه برای فرد نیازمند، انگیزه برای کمک به دیگران را فراهم می‌سازد، بدون آن که هدف نهایی این کمک یک نفع شخصی باشد و این نفع یک نتیجه ناخواسته بوده که فرد به دنبال آن نبوده است [24].

همدلی از دیدگاه قرآن

همدلی یعنی این که انسان موقعیت دیگران را به خوبی درک نماید، دیگران را همان گونه که هستند بپذیرد و ضمن احترام به آنان به گونه‌ای رفتار نماید که همه افراد جامعه با تمام تفاوت‌هایی که با هم دارند به سوی او گرایش پیدا کنند، او را قلباً دوست بدانند و در هیچ شرایطی از او گریزان نباشند، همچون ائمه معصومین^(ع) و نیز بزرگان دین که دوست و دشمن به آنان احترام می‌گذاشتند و چیزی جز خیر و نیکی در آنان نمی‌یافتند. خداوند متعال در این باره در آیه ۷۱ سوره توبه فرموده است: "مردان مومن و زنان مومن دوستان یکدیگرند، به نیکی فرمان می‌دهند و از ناشایست باز می‌دارند و نماز می‌گزارند و زکات می‌دهند و از خدا و پیامبرش فرمانبرداری می‌کنند، خدا اینان را رحمت خواهد کرد، خدا پیروزمند و حکیم است" و در آیه ۱۲۸ سوره توبه فرموده است: "هر آینه پیامبری از خود شما بر شما مبعوث شد، هر آنچه شما را رنج می‌دهد بر او نیز گران می‌آید، سخت به شما دل بسته است و با مومنان رؤوف و مهربان است" [16].

مفاهیم روان‌شناسی همدلی به صورت آیه‌های زیر مشخص شد:

"در حقیقت مومنان با هم برادرند، پس میان برادرانتان را سازش دهید و از خدا پروا بدارید، امید که مورد رحمت قرار گیرید" (الحجرات، ۱۰).

"ای کسانی که ایمان آورده‌اید، حرمت شعایر خدا و ماه حرام و قربانی بی‌نشان و قربانی‌های گردن‌بنددار و راهیان بیت‌الحرام را که فضل و خشنودی پروردگار خود را می‌طلبند، نگه دارید و چون از احرام بیرون آمدید [می‌توانید] شکار کنید و البته نباید کینه‌توزی گروهی که شما را از مسجدالحرام باز داشتند، شما را به تعدی وادارد و در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکدیگر همکاری کنید و در گناه و تعدی دستیار هم نشوید و از خدا پروا کنید که خدا سخت‌گیر است" (المائد، ۲).

"و مَثَل (صدقات) کسانی که اموال خویش را برای طلب خشنودی خدا و استواری روحشان انفاق می‌کنند، همچون مَثَل باغی است که بر فراز پشته‌ای قرار دارد (که اگر رگباری بر آن برسد، دوچندان محصول برآورد و اگر رگباری هم بر آن نرسد، باران ریزی (برای آن بس است) و خداوند به آنچه انجام می‌دهید بیناست" (البقره، ۲۶۵).

"ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از چیزهای پاکیزه‌ای که به دست آورده‌اید و از آنچه برای شما از زمین برآورده‌ایم، انفاق کنید و در پی ناپاک آن نروید که (از آن) انفاق نمایید، در حالی که آن را (اگر به خودتان می‌دادند) جز با چشم‌پوشی (و بی‌میلی) نسبت به آن نمی‌گرفتید و بدانید که خداوند، بی‌نیاز ستوده (صفات) است" (البقره، ۲۶۷).

قرآن و عترت: محور همدلی

خداوند در آیات بسیاری از جمله آیه ۱۰۳ سوره آل عمران فرموده

است: "و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید و نعمت خدا را بر خود یاد کنید، آن گاه که دشمنان یکدیگر بودید، پس میان دل‌های شما الفت انداخت تا به لطف او برادران هم شدید و بر کنار پرتگاه آتش بودید که شما را از آن رها کنید. این گونه خداوند نشانه‌های خود را برای شما روشن می‌کند، باشد که شما راه یابید". از آیه ۱۰۸ همین سوره بر می‌آید که اعتصام مومنان به حبل الهی یعنی قرآن و اهل بیت عصمت و طهارت^(ع)، از آیات الهی است. امام باقر^(ع) در این باره فرموده است: "بدان انس و الفت گرفتن (با دیگران) از خداوند و دشمنی از شیطان است" [32]. براساس آیه فوق خداوند میان خود و خلق ریسمانی آویخته است تا مومنان با آویختن به آن به سوی خدا بروند و از عنایات و فضل الهی بهره ببرند و به کمال برسند و سعادت دنیا و آخرت را به دست آورند. البته باید توجه داشت که آویختگی حبل‌الله به معنای آن است که خداوند آن را نینداخته، بلکه یکی از دو طرف این حبل در دست خدا و طرف دیگرش در دست مومنان است.

در روایت معروف، پیامبر^(ص) فرموده است: "من دو چیز ارزشمند را میان شما می‌گذارم، کتاب خدا و عترت و اهل بیتم، اگر به آنها چنگ بزنید، هرگز گمراه نمی‌شوید". کتاب‌الله یک طرف آن در دست خداوند سبحان و طرف دیگرش در دست شماس است [33-35]. مومنان با تمسک‌جویی به این حبل الهی و ریسمان آویخته میان آسمان و زمین می‌توانند در مسیر تعالی و کمال گام بردارند و آن را سبب و وسیله‌ای برای رشد، کمال و سعادت دنیا و آخرت خود قرار دهند. پس محور اتحاد و همدلی و حتی هم‌زبانی که در این آیه مورد بحث واقع می‌شود، همان حبل‌الله، قرآن کریم و عترت معصوم پیامبر^(ص) است. خداوند بیان می‌کند کسانی که به حبل الهی تمسک جستند، در سایه آن توانستند به یک فهم، زبان و روش مشترک در زندگی دست یابند و تالیف قلوب انجام بگیرد و دل‌ها به هم نزدیک شوند و همدلی تحقق یابد و هر گونه تفرقه در اعتقاد، باورها، گفتارها و رفتارها از میان برود. همچنین اتحاد و وحدت جامعه، خاستگاه همدلی و هم‌زبانی از این آیه به دست می‌آید.

همدلی: خاستگاه و ریشه اتحاد و وحدت جامعه

همدلی و هم‌زبانی، خاستگاه و ریشه اتحاد و وحدت جامعه بوده، زیرا حبل‌الله یعنی همان کتاب‌الله و عترت طاهره^(ع) به‌عنوان قرآن ناطق و مجسم، بنیاد جامعه و امت اسلامی است. در حقیقت عقاید و احکامی که در قرآن بیان و از سوی آنان مطرح می‌شود، اصولی است که امت را می‌سازد. زیرا امت به گروهی از افراد گفته می‌شود که از یک ریشه و به سمت مقصد واحدی در حرکت هستند. در حقیقت قلوب آنان با فکر و عقیده واحدی پیوند می‌خورد و با هم الفت می‌گیرد. همچنین بنا بر آیه ۱۰۳ سوره آل عمران همدلی و هم‌زبانی که در سایه قرآن و حبل‌الله به دست می‌آید، در راستای اصلاح امور فاسد جامعه و امت خواهد بود. زیرا جامعه پیش از آن، گرفتار اختلاف و دودستگی بوده و شرایط برای تسلط دشمنان و کشتار و فساد فراهم بوده است. اما پس از نزول قرآن و تمسک امت به حبل‌الله، دودستگی از میان رفت و فساد که در جامعه رشد کرده و آتش فتنه همه جامعه را در بر گرفته بود، به اتحاد و وحدت تبدیل شد و الفت میان آنان برقرار شد و مردم، همدل و هم‌زبان شدند. یعنی در افکار، عقاید و حوزه عقیده قلبی به وحدت و در روش و بیان نیز به اتحاد رسیدند. البته این همدلی و هم‌زبانی زمانی تحقق می‌یابد که افراد جامعه بخواهند دست از اختلاف در افکار و عقاید بردارند و با زبانی مشترک و روشی یکسان آن عقاید و افکار را در جامعه اجرایی کنند.

نیکی در آنان نمی‌یافتند که این امر نشانگر اهمیت همدلی در قرآن است.

همدلی در روابط بین‌فردی بسیار گران‌بهاست. همدلی به ما کمک می‌کند تا اعتماد دیگران را جلب کنیم و به آنها نزدیک‌تر شویم. هر جا که به همیاری و مشارکت افراد نیاز باشد، همدلی موتور محرک این حرکات خواهد شد و کارآیی رفتارها را مضاعف خواهد نمود. به کمک همدلی می‌توان از احساسات و افکار دیگران آگاه شد و آنها را درک کرد. افراد تنها در زمانی می‌توانند به همدیگر کمک کنند که عواطف و تجربه‌های دیگران را دریابند. همدلی، توانایی درک علت واکنش‌های دیگران را در موقعیت‌های مختلف می‌دهد، روابط اجتماعی را بهبود می‌بخشد و به ایجاد رفتارهای حمایت‌کننده و پذیرنده نسبت به انسان‌های دیگر منجر می‌شود. چون همدلی بر پایه خودآگاهی است، هر چه بیشتر نسبت به احساسات خودمان آگاهی داشته باشیم، بهتر می‌توانیم احساسات دیگران را درک نماییم. همدلی به‌راستی یک مهارت است و عده‌ای اساساً از این مهارت بی‌بهره‌اند^[36].

جهان‌بینی واحد، قانون واحد، رعایت عدالت در زندگی اجتماعی، اعتقاد به مرکز فرماندهی واحد و تسلیم همه در برابر خدا و پیامبر، ریشه‌های عقیدتی اتحاد، انسجام اسلامی و همچنین ساختار اجرایی وحدت دینی را پدید می‌آورد. هر جامعه‌ای که از این امور برخوردار باشد، از مهم‌ترین عوامل اتحاد و همدلی بهره‌مند است. اسلام با رد قاطع تعصبات قومی و نژادی و با توجه به کرامت ذاتی انسان‌ها، همه مومنان را برادر یکدیگر معرفی کرده، بدین ترتیب والاترین جلوه همبستگی اجتماعی را به نمایش گذاشته است. اصولاً روح آموزه‌های اسلامی به‌گونه‌ای است که همگان را به سوی اتحاد و همدلی حول محور توحید می‌خواند^[37]. در آیات بسیاری نیز به این مساله تأکید شده است. برای نمونه، خداوند متعال یکی از راه‌های مصرف زکات را مصرف برای به‌دست‌آوردن دل‌های مسلمانان و مخالفان و همدلی و همیاری با آنها بیان داشته است (توبه، ۶۰).

همچنین در قرآن و اسلام نیز الفت و همدلی قلوب یکی از مهم‌ترین اهداف تربیتی، سیاسی و اجتماعی اسلام و یکی از ارزشمندترین دستاوردهای اسلام در جامعه آشفته و پراکنده جاهلی صدر اسلام و عصر نبی مکرم اسلام است. از مباحث مطرح‌شده نتیجه می‌شود که یکی از آموزه‌های مورد تأکید اسلام، الفت و همدلی است. آن قدر این موضوع اهمیت دارد که "والمؤلفة قلوبهم" یکی از مصارف زکات، مصرف برای همدلی دل‌هاست. همدلی و همزبانی، خاستگاه و ریشه اتحاد و وحدت جامعه است و در حقیقت عقاید و احکامی که در قرآن بیان و از سوی آنان مطرح می‌شود، اصولی است که امت را می‌سازد. زیرا امت به گروهی از افراد گفته می‌شود که از یک ریشه و به سمت مقصد واحدی در حرکت هستند. در حقیقت قلوب آنان با فکر و عقیده واحدی پیوند می‌خورد و با هم الفت می‌گیرد. بنابراین مردم مسلمان باید بخواهند تا با قراردادن حیل‌الله به‌عنوان محور وحدت و اتحاد به همدلی و همزبانی برسند و از زبان مشترک برای پیشبرد اهداف خود استفاده کنند و از هر گونه اختلاف رهایی یابند. البته تحقق این هدف زمانی خواهد بود که هر کسی با مسئولیت و نقش اجتماعی خود آشنا و به آن پایبند باشد. یعنی براساس همان سفارش پیامبر^(ص) عمل کند که فرموده است: "همه شما سرپرست و مسئول هستید و درباره زبردستانان بازخواست می‌شوید." رمز ماندگاری حکومت امام علی^(ع) در طول تاریخ نیز همین ایجاد همدلی و همزبانی است، به‌خصوص عدالت او عامل اصلی اعتماد

اصول عملی همدلی

نیت خیر و حسن فاعلی: برای این که همدلی از دایره ذهنی و عملی به حوزه عزم، اراده و عمل در آید، باید اموری از جمله نیت خیر و حسن فاعلی تحقق یابد. به این معنی که شخص در مقام عمل نیز نیت خیر داشته باشد و آنچه را باور دارد در مقام عمل براساس آن رفتار کند. فاعل و کننده کار خیر باید نیت خیر و نیک داشته باشد تا همدلی واقعی تحقق یابد که در آیات قرآن از جمله آیه ۱۰ سوره فاطر به آن اشاره شده است.

عمل خیر و حسن فعلی: چنان که گفته شد عمل نیک یا همان حسن فعلی موجب افزایش همدلی است. اگر افراد جامعه کار خیری انجام دهند، به هم نزدیک می‌شوند و دل‌های آنان با هم پیوند می‌خورد. البته چنان که از آیه ۱۰ سوره فاطر بر می‌آید، باید حسن فعل و کار خیر با حسن فاعلی و نیت خوب فاعل آن همراه شود تا تاثیر بیشتری داشته باشد.

حسن ظن و پرهیز از بدگمانی: بدگمانی عامل تشدید اختلاف است. برای این که همدلی میان افراد جامعه پدید آید و تقویت شود باید به‌جای بدگمانی، حسن ظن و خوش‌گمانی جایگزین شود. در آیات قرآن بر این مطلب تأکید شده است که از هر گونه بدگمانی نسبت به یکدیگر پرهیز کنید و اعمال و رفتار یکدیگر را بر وجه نیک و درست آن حمل کنید و تا می‌توانید تفسیر صحیح و مشروعی برای رفتار و اعمال دیگران ارایه دهید (حجرات، آیه ۱۲).
حسن خلق: خوش‌خوبی و حسن خلق از دیگر عوامل همدلی است. انسان‌هایی که دارای حسن خلق هستند مردم را به سوی خویش جلب می‌کنند.

عدل و انصاف: از دیگر اموری که موجب همدلی می‌شود، مراعات عدل و انصاف است. انصاف که نوعی اکرام است، نادیده‌گرفتن برخی از حقوق خویش و ایثار برای جلب رضایت دیگران است. اگر افراد جامعه فراتر از عدل با انصاف با دیگران رفتار کنند، جامعه‌ای همدل ایجاد می‌شود و انسان‌ها به یکدیگر گرایش بیشتری می‌یابند. عدالت و انصاف از نظر آموزه‌های قرآنی موجب قوام جامعه و پرهیز از هر گونه عوامل تنش‌زا و اختلاف‌برانگیز است (مائده، ۸؛ انعام، ۱۵۲؛ نحل، ۹۰؛ حدید، ۲۵).

تعاون: خداوند در آیاتی از جمله آیه ۲ سوره مائده بر تعاون و همکاری به‌ویژه در حوزه نیکی و تقوا تأکید می‌کند. اصولاً کسانی که همدل‌اند بر آن هستند تا در یک چهارچوب همکاری، اهداف مشترک را برآورده سازند و موفقیت جمعی را برای هم رقم زنند.

بررسی تطبیقی بین روان‌شناسی و اسلام در مفهوم همدلی

همدردی در مواقعی روی می‌دهد که احساسات یا هیجان‌های یک فرد موجب پدیدآمدن همان احساسات و هیجانان در فرد دیگر شود که این امر موجب شریک‌شدن یک فرد در احساسات می‌شود. همدردی معمولاً به سهیم‌شدن در ناراحتی یا رنج گفته می‌شود، ولی می‌تواند احساسات و عواطف مثبت را نیز در میان بگیرد و در یک مفهوم وسیع‌تر حتی می‌تواند دربردارنده سهیم‌شدن در عواطف ایدئولوژیک و سیاسی نیز باشد. همچنین همدلی یعنی این که انسان موقعیت دیگران را به‌خوبی درک نماید، دیگران را همان‌گونه که هستند بپذیرد و ضمن احترام به آنان به‌گونه‌ای رفتار نماید که همه افراد جامعه با تمام تفاوت‌هایی که با هم دارند به سوی او گرایش پیدا کنند، او را قلباً دوست بدانند و در هیچ شرایطی از او گریزان نباشند. همچون ائمه معصومین^(ع) و نیز بزرگان دین که دوست و دشمن به آنان احترام می‌گذاشتند و چیزی جز خیر و

(نویسنده دوم)، نگارنده مقدمه/پژوهشگر اصلی/نگارنده بحث (۷۰٪)
منابع مالی: این مقاله برگرفته از پژوهش شخصی و بدون هر گونه حمایت مالی انجام شده است.

منابع

- 1- Narimani M, Fallahi V, Habibi Y, Zardi B. Assess the psychometric properties of empathy and sympathy questionnaire in students. *J Sch Psychol*. 2017;6(1):117-31. [Persian]
- 2- Cunico L, Sartori R, Marognolli O, Meneghini AM. Developing empathy in nursing students: A cohort longitudinal study. *J Clin Nurs*. 2012;21(13-14):2016-25.
- 3- Soltani Azemat E, Mohammadian A, Kamie M, Jebreeili M, Doolatshahi B. A comparison of theory of mind and empathy in male and female students at university of welfare and rehabilitation sciences in Tehran. *Neurosci J Shefaye Khatam*. 2016;4(2):19-26. [Persian]
- 4- Vossen HGM, Piotrowski JT, Valkenburg PM. Development of the adolescent measure of empathy and sympathy (AMES). *Pers Individ Differ*. 2015;74:66-71.
- 5- Andreoni J, Rao JM, Trachtman H. Avoiding the ask: A field experiment on altruism, empathy, and charitable giving. *J Polit Econ*. 2017;125(3):625-53.
- 6- Ferguson FJ, Austin EJ. Associations of trait and ability emotional intelligence with performance on Theory of Mind tasks in an adult sample. *Personal Individ Differ*. 2010;49(5):414-8.
- 7- Atadokht A, Basharpour S, Dowlati H. Determine the role of empathy and Islamic lifestyle in explaining prosocial behavior teachers. *J Sch Psychol*. 2016;5(4):75-84. [Persian]
- 8- Eisenberg N, Spinrad T, Sadovsky A. Empathy-related responding in children. In: Killen M, Smetana J, editors. *Handbook of moral development*. New York: Psychology Press; 2005. pp. 517-49.
- 9- Jolliffe D, Farrington DP. Examining the relationship between low empathy and bullying. *Aggress Behav*. 2006;32(6):540-50.
- 10- Haratian AA, Ahmadi MR. The relationship between self-esteem and adolescent empathy. *Ravanshenasi va Din*. 2012;5(1):133-64. [Persian]
- 11- Farhanfar M, Nadi MA, Molavi H. The relationship between religious commitment, religious involvement and empathy with aggression among high school students. *Res Cogn Behav Sci*. 2015;5(1):67-80. [Persian]
- 12- Haratian AA, Nozari M. The relationship between computer games and the level of teens' empathy. *Ravanshenasi va Din*. 2012;4(4):121-40. [Persian]
- 13- Abdul wahed Ibn Mohammad Al-Tamimi Amadi. *Ghurar al-Hikam wa Durar al-Kalim*. Qom: Maktab al-'lam al-Aslamiya; 1987. [Arabic]
- 14- Sheikh Saduq MAHB. *Al-khesal*. Qom: Society of Teachers of the Qom Seminary; 1982. [Arabic]
- 15- Ahmadi MR. Psychological principles of effective communication of parents with children in the family. *Marefat*. 2006;104:18-25. [Persian]
- 16- Asgari SS, Mirshahjafari SE, Sharifian F. Humanistic curriculum and explain its basic components from the perspective of Islamic teachings. *J Res Islam Educ*. 2016;23(28):7-34. [Persian]
- 17- Mohaddesi J. Understanding the world. *Islam Educ Mag*. 2007;26(67):16-23. [Persian]
- 18- Fadaee Keyvani R, Khorroji Korandeh M. Investigating the role of social capital on reducing corruption in

به حکومت ایشان بین مردم بوده، بنابراین توجه به همدلی در روان‌شناسی و قرآن از اهمیت اساسی برخوردار است [38].
 بنای توحید (که پایه فکری، اعتقادی، اجتماعی و عملی ماست) در وحدت است. این عبارت جایگاه ویژه وحدت در اندیشه اسلام بوده که مبتنی بر مبنای قرآنی است. همان طور که در شان نزول آیه نیز آمد، امر به وحدت، توصیه‌ای همیشگی به مسلمانان در همه دوران‌هاست. یکی از دستورات قرآن این است که احاد امت اسلامی با یکدیگر متحد باشند و دست در دست یکدیگر بگذارند: "و همانند کسانی نباشید که پس از آمدن دلایل روشنگر برای ایشان، پراکنده شدند و اختلاف کردند و اینان هستند که عذابی بزرگ خواهند داشت" (آل عمران، ۱۰۵).

با توجه به اهمیت همدلی در زندگی و تاکید روان‌شناسی و قرآن روی این متغیر پیشنهاد می‌شود که تحقیقات کمی و کیفی زیادی در زمینه همدلی و نقش آن در زندگی بشر صورت بگیرد. از سویی یکی از رویکردهای درمانی، رویکرد پیشگیریانه است و آموزش را باید اساسی‌ترین روش پیشگیری دانست، لذا با گسترش آموزش‌های مبتنی بر آموزه‌های دین و پرورش همدلی در افراد جامعه می‌توان بسیاری از اختلال‌های روانی و هیجانی را حذف یا کنترل کرد و سطح بهداشت روانی جامعه را ارتقا داد. لذا برای رسیدن به این مهم نهاد اجتماعی، دین به‌طور کلی و به‌ویژه اجتماعات افراد در حفظ سنت‌های دینی، تفسیر صحیح آموزه‌های دینی، تعمیق ارزش‌های دینی، ایجاد شور و هیجان دینی، تقویت انگیزه‌های دینداری و تربیت دینی، ایجاد و تثبیت هویت دینی، اجرای مناسک و شعایر و رفتارهای دینی و غیره نقش تعیین‌کننده‌ای دارد و نیز برای تحقق این اهداف عالی، روان‌شناسانی که آموزش و اطلاعاتی در حوزه آموزه‌های دین دریافت داشته‌اند نقش بسزا و مهمی برای تحقق اهداف دین در جامعه خواهند داشت.

نتیجه‌گیری

در مبنای اسلامی بر عمل خیر، تعاون، همکاری، عدل و انصاف تاکید می‌شود که نزدیک‌ترین معنا را با مفهوم همدلی از دیدگاه روان‌شناسی دارد. در روان‌شناسی، همدلی به‌عنوان توانایی درک علت و واکنش‌های دیگران در موقعیت‌های مختلف معنی می‌شود که روابط اجتماعی را بهبود می‌بخشد و باعث ارتباطات مثبت با دیگران می‌شود. در مبنای اسلامی نیز از همکاری، ارتباط و عمل خیر با دیگران به‌عنوان مفهوم نزدیک به همدلی یاد می‌شود. روان‌شناسی اسلامی، عرصه کاوش‌ها، کوشش‌های متعادل عقلانی- تجربی در پرتوی راهنمایی‌ها و روشنگری‌های تعالیم ناب وحیانی به‌منظور کشف و شناسایی حقایق و پدیده‌های پیدا و نهان روان‌شناختی است. در راهکارهای پرورش همدلی از منظر اسلام و روان‌شناسی مولفه‌های مشترک و همانندی وجود دارد و در برخی زمینه‌ها هم راهکارهای متفاوتی در رشد و پرورش همدلی مشاهده می‌شود. در پرتوی تعالیم اسلامی می‌توان به رشد و شکوفایی و بالندگی بیشتر و پایدارتر در این حوزه دست یافت.

تشکر و قدردانی: از اساتید و دست‌اندرکاران دانشگاه شهیدمدنی آذربایجان و نیز تمامی عزیزانی که در این پژوهش ما را یاری نمودند، سپاسگزاری می‌نماییم.

تاییدیه اخلاقی: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

تعارض منافع: تعارض منافع وجود نداشته است.

سهم نویسندگان: بهبود یاری‌قلی (نویسنده اول)، روش‌شناس/نگارنده بحث (۳۰٪)؛ جعفر بهادری خسروشاهی

- Personal Soc Psychol. 1986;50(2):314-21.
- 29- Völlm BA, Taylor AN, Richardson P, Corcoran R, Stirling J, Mc Kie S, et al. Neuronal correlates of theory of mind and empathy: A functional magnetic resonance imaging study in a nonverbal task. *Neuroimage*. 2006;29(1):90-8.
- 30- Goldman A. Empathy, mind, and morals. In: Davies M, Stone T. *Mental Stimulation*. Hoboken: Blacwell; 1995. pp. 74-99.
- 31- Moore C, Pure K, Furrow D. Children's understanding of the modal expression of speaker certainty and uncertainty and its relation to the development of a representational theory of mind. *Child Dev*. 1990;61(3):722-30.
- 32- Kleini MBY. *The sufficient book (Kitab al-Kafi)*. 5th Volume. Tehran: Darolsaglian; 2014. p. 500. [Arabic]
- 33- Motavaselarani M. Body health during worship. *Teb va Tazkiyah*. 2007;16(1-2):66-79. [Persian]
- 34- Maref M, Tabatabanezhad SS, Mirhoseyni Y. Validity-verbal cash based on Ethan Kelberg's view on the "Taqiyah from Imam Ali Shiite perspective". *Hadith sci*. 2013; 18(3): 155-80. [Persian]
- 35- Ghasempor M, Mokhtari Hashemabad A. The basic text of the Allameh Majlesi in the selection of the narrations and the hadiths of the Bihar al-Anwar with the emphasis on Imamate. 2016;21(2):106-37. [Persian]
- 36- shahossini Nia A, kalantar Hormozi A, Farahbakhsh K. Effectiveness of empathy through Storytelling on oppositional defiance disorder in children. *Couns res*. 2016;14(56):67-86. [Persian]
- 37- Fatemi Ardestani SMH, Pazhohinia Sh, Eslami M, Kofili Yosefabad M. Survey of Islamic lifestyle relationship with empathy and hope in adolescents. *Ravanshenasi va Din*. 2017;9(4):133-48. [Persian]
- 38- Motahhari M. *Attraction and repulsion of Ali*. 67th Edition. Tehran: Sadra; 2009. [Persian]
- organizations. *J Manag Account Stud*. 2018:180-95. [Persian]
- 19- Hashemi T, Badri R, Esmaeilpour F. The role of perceived parenting styles and borderline personality disorder in cyberbullying: Role mediator of empathy. *Shenakht J Psychol Psychiatry*. 2018;5(2):81-92. [Persian]
- 20- Decety J, Lamm C. Empathy versus personal distress: Recent evidence from social neuroscience. In: Decety J, Ickes WJ, editors. *The social neuroscience of empathy*. Cambridge: MIT Press; 2009. pp. 199-213.
- 21- Roth-Hanania R, Busch-Rossnagel N, Higgins-D'Alessandro A. Development of self and empathy in early infancy: Implications for atypical development. *Infants Young Child*. 2000;13(1):1-14.
- 22- Cheng Y, Chiang HC, Ye J, Cheng L. Enhancing empathy instruction using a collaborative virtual learning environment for children with autistic spectrum conditions. *Comput Educ*. 2010;55(4):1449-58.
- 23- Preston SD, De Waal FB. Empathy: Its ultimate and proximate bases. *Behav Brain Sci*. 2002;25(1):1-20.
- 24- Daniel Batson C. These things called empathy: Eight related but distinct phenomena. In: Decety J, Ickes WJ, editors. *The social neuroscience of empathy*. Cambridge: MIT Press; 2009. pp. 3-15.
- 25- Gordon RM. Sympathy, simulation and the impartial spectator. *Ethics*. 1995;105(4):727-42.
- 26- Singer T. The neuronal basis and ontogeny of empathy and mind reading: Review of literature and implications for future research. *Neurosci Biobehav Rev*. 2006;30(6):855-63.
- 27- Hoffman ML. *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge: Cambridge University Press; 2000.
- 28- Wispé L. The distinction between sympathy and empathy: To call forth a concept, a word is needed. *J*